

KOMPETENSIYAGA YO‘NALTIRILGAN TA’LIM ASOSIDA TARIX FANI O‘QITISHNING KONSEPTUAL YONDASHUVLARI

Djamilov Nurali Murodillayevich

Surxondaryo viloyati Boysun tumani 43-sonli umumiy o‘rta ta’lim maktabi tarix fani
o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada kompetensiyaga yo‘naltirilgan ta’limning nazariy asoslari va uning tarix fanini o‘qitish jarayonida qo‘llanilishining konseptual yondashuvlari yoritilgan. Unda tarixiy bilimni o‘zlashtirishdan ko‘ra, uni tahlil qilish, baholash va hayotiy vaziyatlarda qo‘llash kompetensiyasini shakllantirish masalalariga e’tibor qaratilgan. Shuningdek, o‘quvchilarda tarixiy tafakkur, kommunikativ, axborot va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishda samarali pedagogik metodlar haqida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: kompetensiya, kompetensiyaga yo‘naltirilgan ta’lim, tarix fani, tarixiy tafakkur, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, zamonaviy ta’lim konsepsiyasi, innovatsion metodlar.

Kirish

Zamonaviy ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — o‘quvchining o‘zlashtirgan bilimni amaliyotda qo‘llay oladigan, mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirishdir. Chunki, hozirgi davrda ta’lim tizimida asosiy e’tibor o‘quvchining bilimni yod olishiga emas, uni amaliyotda qo‘llay olishiga qaratilmoqda. Shu maqsadda ta’limda kompetensiyaga yo‘naltirilgan yondashuv tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni hamda 2017-yilda tasdiqlangan amaldagi davlat ta’lim standartlarida o‘quv jarayonini kompetensiyaga yo‘naltirilgan yondashuv asosida tashkil etish talabi ilgari surilgan. Bu yondashuv an’anaviy bilimga asoslangan o‘qitishdan farqli ravishda o‘quvchi faoliyatining natijasiga, ya’ni o‘z bilimni turli hayotiy vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyatiga urg‘u beradi. Tarix fanini o‘qitishda bu yondashuv alohida ahamiyatga ega, chunki u o‘quvchilarni faqat tarixiy faktlarni yod olishga emas, balki tarixiy voqealar mohiyatini anglash, sabab-oqibat bog‘liqliklarini tahlil qilish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantirishga yo‘naltiradi. Zero, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta’kidlaganidek, “Biz yoshlarimizni tarixdan saboq olish, xulosa chiqarishga o‘rgatishimiz, ularni tarix ilmi, tarixiy tafakkur bilan qurollantirishimiz zarur”.

Asosiy qism

Kompetensiya — bu shaxsning bilim, ko‘nikma, malaka va qadriyatlarni muayyan vaziyatda samarali qo‘llay olish qobiliyatidir.

Kompetensiyaga yo‘naltirilgan ta’limning markazida o‘quvchi shaxsining rivojlanishi turadi. Bu yondashuvda ta’limning maqsadi – tayyor bilimni berish emas, balki o‘quvchining bilimni mustaqil topish, uni tahlil qilish, baholash va turli vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatini rivojlantirishdir. Tarix fanida bu, ayniqsa, muhim, chunki tarixiy jarayonlarni tushunish va ulardan saboq chiqarish uchun o‘quvchi tahliliy, mantiqiy va tanqidiy fikrlashga ega bo‘lishi lozim.

Tarix fanini o‘qitishda kompetensiyaviy yondashuv o‘quvchini faol ishtirokchi sifatida ko‘radi. Dars jarayonida o‘qituvchi o‘quvchiga tayyor ma’lumot bermaydi, balki uni tarixiy manbalar, hujjatlar, xaritalar, suratlar yoki statistik ma’lumotlar asosida mustaqil xulosaga kelishga yo‘naltiradi. Bu esa o‘quvchining manba bilan ishlash, dalillarni solishtirish, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash va tarixiy voqealarga o‘z munosabatini bildirish kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Ushbu yondashuv faoliyatga yo‘naltirilganlik, integrativlik, refleksivlik, natijaviylik kabi tamoyillarga asoslanadi.

Kompetensiyaga yo‘naltirilgan o‘qitish shuningdek, o‘quvchilarda tarixiy tafakkurni shakllantirishni nazarda tutadi. Tarixiy tafakkur — bu insonning o‘tmishdagi voqealarni zamon, makon, sabab-oqibat bog‘liqligi va shaxs omili asosida tushunish qobiliyatidir. Masalan, o‘quvchi Amir Temurning siyosatini o‘rganayotganda faqat sanalar yoki yurishlar ketma-ketligini yodlamaydi, balki u siyosatning iqtisodiy, madaniy va harbiy oqibatlarini ham tahlil qiladi. Shu tariqa tarix fani o‘quvchida tahliliy fikrlash, dalillar asosida xulosa chiqarish, muqobil nuqtai nazarni tahlil qilish qobiliyatlarini shakllantiradi.

Tarix ta’limida kompetensiyaviy yondashuv quyidagi asosiy yo‘nalishlar orqali amalga oshiriladi:

1. Bilimdan ko‘nikmaga o‘tish. O‘qituvchi o‘quvchiga tayyor faktlarni emas, balki ularni topish, tahlil qilish va baholash yo‘llarini o‘rgatadi.
2. Tarixiy tafakkurni shakllantirish. O‘quvchi tarixiy voqealarni vaqt, sabab-oqibat va shaxsiy baho nuqtai nazaridan tahlil qilishni o‘rganadi.
3. Manba bilan ishlash kompetensiyasi. O‘quvchi tarixiy hujjat, xarita, statistika, surat kabi manbalarni tahlil qilib, xulosa chiqaradi.
4. Kommunikativ kompetensiya. Guruhli ishlarda, tarixiy bahs va debatlarida o‘z fikrini asoslay oladi.
5. Axborot-kommunikatsion texnologiyalarni qo‘llash. Raqamli xaritalar, onlayn arxivlar, multimedia resurslari orqali tarixni chuqurroq o‘rganish imkoniyati yaratiladi.

Tarix fanida kompetensiyaviy yondashuv kommunikativ, ijtimoiy va axborot kompetensiyalarni ham rivojlantiradi. Guruhli ishlarda, bahs va debatlarida o‘quvchi o‘z fikrini asosli ravishda himoya qiladi, boshqalarning fikrini hurmat qilishni o‘rganadi. Bu jarayon o‘quvchini faqat bilim egasi emas, balki muloqot madaniyatiga ega, jamoada ishlay oladigan, mas’uliyatli shaxs sifatida shakllantiradi.

Zamonaviy ta'lim texnologiyalari ham kompetensiyaviy yondashuvni samarali amalga oshirishga yordam beradi. Tarix darslarida raqamli xaritalar, interaktiv taqdimotlar, virtual muzeylar va onlayn arxivlardan foydalanish o'quvchilar uchun tarixni yanada jonli va qiziqarli qiladi. Masalan, "Google Earth" yoki "TimeMaps" kabi platformalar yordamida tarixiy joylarni virtual ko'rish, ularning geografik o'rnini aniqlash orqali o'quvchi tarixiy voqealarni virtual idrok etadi.

Bundan tashqari, kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'limda o'qituvchi faoliyatining o'zi ham o'zgaradi. O'qituvchi bilim manbai emas, balki yo'lboshchi, maslahatchi va o'quv jarayonining tashkilotchisiga aylanadi. U darsda o'quvchilarga tayyor javob bermaydi, balki ularni savol berishga, izlanishga, fikr almashishga undaydi. Bunday o'qituvchi uchun har bir dars muayyan tarixiy kompetensiyani shakllantirishga qaratilgan didaktik tizim sifatida loyihalalanadi.

Kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuvda quyidagi metodlar samarali hisoblanadi:

- "Tarixiy rekonstruksiya" metodi – tarixiy voqeani rolli o'yin yoki sahnalashtirish orqali tahlil qilish;
- "Tarixiy mantiq zanjiri" – sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash orqali xulosa chiqarish;
- Debat va muammoli savollar metodi – tarixiy shaxslar faoliyatiga tanqidiy yondashuvni shakllantirish;
- Loyiha metodi – tarixiy mavzu asosida kichik tadqiqot yoki taqdimot tayyorlash.

Bu metodlar o'quvchining mustaqil faoliyatini kuchaytiradi, shuningdek, ularni "bilim oluvchi" emas, "bilim yaratuvchi" subyekt sifatida shakllantiradi.

Kompetensiyaga asoslangan tarix ta'limi o'quvchilarni hayotiy vaziyatlarga tayyorlaydi. Masalan, tarixdagi siyosiy qarorlarni tahlil qilish orqali o'quvchi zamonaviy ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga ongli munosabat bildirishni o'rganadi. Tarixiy saboqlar unga fuqarolik mas'uliyatini, milliy g'urur va bag'rikenglik kabi qadriyatlarni singdiradi. Shunday qilib, tarix fani o'quvchida nafaqat aqliy, balki axloqiy va fuqarolik kompetensiyalarini ham shakllantiradi.

Xulosa

Kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'lim asosida tarix fanini o'qitish — bu zamonaviy ta'lim konsepsiyasining ajralmas qismi bo'lib, o'quvchining tarixiy tafakkurini, tanqidiy fikrlashini, muloqot madaniyatini va fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday yondashuv darsni faqat bilim olish maydoniga emas, balki ijodiy fikrlash, tahlil qilish va hayotiy tajriba orttirish makoniga aylantiradi. Shu sababli, har bir tarix o'qituvchisi o'z faoliyatida kompetensiyaga yo'naltirilgan metodlarni tizimli qo'llashi, darslarni o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga yo'naltirgan holda tashkil etishi zarur. Bu nafaqat ta'lim sifati, balki jamiyatning intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Demak, tarix fanini o‘qitish jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni tizimli va izchil qo‘llash — zamonaviy ta’limning konseptual muammolarini hal etishda muhim vositadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori. Umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standarti. – Toshkent, 2020.
2. Mirziyoyev Sh. Yangi O‘zbekiston tarqqiyot strategiyasi. Toshkent, “O‘zbekiston” 2023, 264-bet.
3. Ibragimov X. Pedagogik innovatsiyalar va ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: O‘zPFITI, 2021.
4. Qodirova M. Tarix ta’limida kompetensiyaga yo‘naltirilgan yondashuv. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.
5. Yuldasheva M. (2021). “Tarix fanini o‘qitishda raqamli texnologiyalarning ahamiyati.” Ta’limda innovatsiyalar jurnali, №3, 45–49-betlar.